

Narada obywatelska o kosztach energii

Jak można się w nią włączyć
i o czym będziemy rozmawiać?

Opracowanie tekstu

Część I: Maria Belina Brzozowska, Maria Jagaciak, Maria Perchuć-Żółtowska

Część II: Jakub Sokołowski, Joanna Mazurkiewicz, Jan Frankowski

Opracowanie graficzne

Rafał Szymczak, Wojciech Wilk

Korekta

Marta Jakubowska, Joanna Nowak

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa — Użycie niekomercyjne — Bez utworów zależnych 4.0

Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

ISBN 978-83-62590-48-3

Warszawa 2022

SPIS TREŚCI

O projekcie (i jak się w niego zaangażować)	5
1.1. Skąd pomysł na poradę obywatelską o kosztach energii?	6
1.2. Co planujemy i jak do nas dołączyć?	8
1.3. Praktyczne informacje dla organizatorów i uczestników porad.....	10
1.4. Dlaczego warto wziąć udział w poradach?	11
O kosztach energii (i zjawisku ubóstwa energetycznego)	13
2.1. Wprowadzenie.....	14
2.2. Czym jest ubóstwo energetyczne?	15
2.3. Przyczyny ubóstwa energetycznego	17
2.4. Kogo w Polsce dotyka problem ubóstwa energetycznego?	19
2.5. Gdzie w Polsce problem jest najbardziej dotkliwy?	24
2.6. Skutki.....	26
2.7. Rozwiązania	28

CZĘŚĆ I

**O projekcie
(i jak się w niego
zaangażować)**

1.1. Skąd pomysł na naradę obywatelską o kosztach energii?

Szanowni Państwo,

zapraszamy do wzięcia udziału w pierwszej ogólnopolskiej rozmowie na temat kosztów energii.

Dla wszystkich staje się powoli jasne, że średni koszt energii będzie w najbliższym czasie wzrastał. Przełoży się to na kondycję ekonomiczną poszczególnych osób i całych rodzin, które będą musiały zmierzyć się z tym problemem, zwiększając wydatki, modernizując lub ograniczając zużycie energii albo szukając jej alternatywnych źródeł i innych rozwiązań. Szacowana skala problemu ubóstwa energetycznego dotyczy ok. 1,3 mln gospodarstw domowych (ok. 10%) (Instytut Badań Strukturalnych, 2021). Takie osoby nie mogą zostać z tym problemem same. Odpowiedzialność za radzenie sobie z rosnącymi kosztami energii powinna spoczywać na nas wszystkich — jej odbiorcach, administracji publicznej (lokalnej i krajowej), biznesie (dostawcach energii), organizacjach i instytucjach wspierających osoby najbardziej dotknięte problemem itd.

Dlatego zapraszamy wszystkich Państwa do wspólnej, szczerzej rozmowy, w ramach której powstaną pomysły na rozwiązanie tego palącego problemu.

Koncepcje, które w trakcie projektu wypracują osoby z całej Polski, udostępniemy wszystkim zainteresowanym, a w szczególności polskim władzom. Konieczne jest sformułowanie wspólnych wniosków (rodzaju umowy społecznej), które zagwarantują pomoc najbardziej potrzebującym osobom — zarówno systemową, zewnętrzną, jak i taką, która pozwoli na samodzielne wprowadzanie drobnych zmian w ich życiu.

W Fundacji Stocznia wierzymy, że najlepsze decyzje są wynikiem otwartej rozmowy. Rozmowy, której bardzo w Polsce brakuje. Nasz projekt jest próbą jej rozpoczęcia.

Zastanawialiśmy się jednak długo, czy to odpowiedni moment i przestrzeń na dyskusję dotyczącą energii. Czy wręcz godzi się rozmawiać, zamiast bezustannie i jak najgłośniej protestować wobec faktu brutalnej, haniebnej napaści na Ukrainę ze strony Rosji? Czy w czasach napływu setek tysięcy uchodźców do Polski i konieczności pomocy nie należy odłożyć wszystkiego innego?

Uznaliśmy, że taka rozmowa ma sens, bo temat energii jest częścią szerszej całości — tej, w której toczy się obecna wojna. Energia, jej rodzaj, koszt i to, kto ją kontroluje, ma zasadnicze znaczenie dla naszego wspólnego bezpieczeństwa.

Koszty energii, jej jakość i dostępność (nie tylko w Polsce) są jednym z zasadniczych elementów rosnącej niepewności związanej z dostawami surowców energetycznych. Bez wątpienia będą one wyglądały inaczej niż dotychczas. Czy możliwe są alternatywne scenariusze dla strategii pozyskiwania energii? Czy istnieje taki, który zniweluje efekt wzrostu cen? Jakie koszty energii będziemy w stanie solidarnie unieść – jako państwo i jako indywidualni odbiorcy? Jak przygotować kraj na oszczędzanie energii i bardziej racjonalne gospodarowanie nią?

Tym wszystkim zagadnieniom poświęcony jest projekt „Narada obywatelska o kosztach energii” organizowany przez Fundację Stocznia przy wsparciu European Climate Foundation. Aby ułatwić włączenie się w projekt, proponujemy zapoznanie się z przewodnikiem, który właśnie Państwo czytają.

W projekcie przedstawiamy kilka rodzajów rozmów – narad, w które będzie się można włączyć lub wręcz je zorganizować. Piszemy o nich w pierwszej części przewodnika. W drugiej przybliżamy problem kosztów energii, a konkretnie zjawisko ubóstwa energetycznego. Możliwie prostymi słowami tłumaczymy, na czym ono polega, jakie są jego przyczyny oraz kogo najbardziej w Polsce dotyka. Przedstawiamy też garść rozwiązań problemu ubóstwa energetycznego, o których będzie można rozmawiać w trakcie projektu.

Mamy nadzieję, że przewodnik będzie dla Państwa pomocny i ułatwi wzięcie udziału w naradach.

Naradzmy się wspólnie!
Zespół Fundacji Stocznia

1.2. Co planujemy i jak do nas dołączyć?

Chcemy, by o problemach związanych z wysokimi kosztami energii rozmawiał cały kraj. By rozmowy toczyły się w gospodarstwach domowych, w lokalnych społecznościach, były organizowane przez władze miast i wsi, a na końcu — na poziomie krajowym.

Okazji do włączenia się w rozmowę jest kilka:

a) Narady lokalne (marzec—czerwiec)

Narady lokalne to kilkugodzinne spotkania lub indywidualne rozmowy, w trakcie których uczestnicy będą mogli opowiedzieć o swojej sytuacji i wspólnie poszukać rozwiązań przeciwdziałających wysokim kosztom zużycia energii.

Lokalną naradę może zorganizować każdy — jest na to czas do końca maja. Szczególnie zachęcamy do tego lokalnych liderów i liderki (np. osoby z organizacji społecznych, parafii, kół gospodyń wiejskich, wspólnot mieszkaniowych, rad osiedli itd.) oraz przedstawicieli lokalnych władz samorządowych.

Osobno zachęcamy też do indywidualnych rozmów bazujących na opracowanym przez nas scenariuszu. Taką rozmowę z osobami, których może dotyczyć problem ubóstwa energetycznego, mogą przeprowadzić zarówno bliscy, sąsiedzi, jak i osoby pracujące np. w systemie opieki społecznej.

Na stronie internetowej projektu www.naradaoenergii.pl zebraliśmy materiały, które pomogą w zorganizowaniu narad lokalnych. Przygotowaliśmy narzędzia i podpowiedzi, które pozwolą dostosować kształt i czas spotkania do możliwości i potrzeb osób je organizujących oraz uczestników i uczestniczek. Na stronie jest też baza wiedzy związanej z zagadnieniem kosztów energii, w tym materiały tłumaczące zjawisko ubóstwa energetycznego (niniejszy przewodnik, krótkie filmy edukacyjne, infografiki oraz zbiór publikacji, w tym raportów i artykułów tematycznych).

Rozmowy na tym etapie mają posłużyć zebraniu opinii i postulatów dotyczących głównych problemów i ich możliwych rozwiązań, akceptowanych przez uczestników i uczestniczki narad. Zbierzemy je w formie raportu pod koniec czerwca.

Do podsumowywania i przesyłania nam wniosków z narad lokalnych można skorzystać ze specjalnego formularza dostępnego na stronie.

b) Ankieta on-line

Dla osób, które nie chcą lub nie mogą wziąć udziału w naradzie lokalnej, otwieramy możliwość wyrażenia swojego zdania w ankiecie dotyczącej problemu wysokich kosztów energii, którą udostępniamy na stronie projektu www.naradaoenergii.pl.

c) Ogólnopolski panel obywatelski (sierpień—październik)

Wiedza zebrana podczas narad lokalnych posłuży do przygotowania ogólnopolskiego panelu obywatelskiego. W jego trakcie 100 losowo wybranych obywateli i obywaterek z całej Polski ma obradować wspólnie nad tematem ubóstwa energetycznego.

W ramach ogólnopolskiego panelu chcemy poruszyć kwestie szersze niż ubóstwo energetyczne, a zatem ogólnie kierunków transformacji energetycznej w Polsce. Planujemy 5 spotkań (na żywo i on-line), w trakcie których paneliści i panelistki zapoznają się ze zgrupowaną dotychczas wiedzą oraz stanowiskami ekspertów i ekspertek. Następnie będą mieć czas na wspólną dyskusję i wybranie propozycji rozwiązań do wdrożenia przez różnego typu instytucje i organizacje, w tym lokalne władze samorządowe i rząd. Zwieńczeniem spotkań ma być wspólnie zaakceptowany pakiet rozwiązań i rekomendacji, które uzyskają akceptację panelistów i panelistek. Stanowić będą one wyraz społecznego głosu doradczego Polek i Polaków w temacie ubóstwa energetycznego.

Wypatruj informacji o panelu! Może się okazać, że to właśnie Ciebie wylosujemy do wzięcia w nim udziału!

d) Podsumowanie (listopad)

Projekt zakończymy publicznym zaprezentowaniem raportu podsumowującego rekomendacje wypracowane przez obywateli i obywatelki. Propozycje te zostaną skierowane do przedstawicieli władz krajowych, samorządowych, kół i klubów parlamentarnych, organizacji pozarządowych, think-tanków i wielu innych, dla których temat ubóstwa energetycznego jest lub powinien być ważny.

1.3. Praktyczne informacje dla organizatorów i uczestników porad

Jeśli chcecie wziąć udział w spotkaniu lub sami je zorganizować, zajrzyjcie na stronę projektu www.naradaoenergii.pl

Dla osób, które chcą zorganizować poradę, umieściliśmy tam zestaw narzędzi i poradników, które krok po kroku przeprowadzą przez przygotowania i realizację wydarzenia.

Dla osób szukających okazji do rozmowy przygotowaliśmy praktyczną mapę, na której będą się pojawiać zgłoszone nam porady oraz materiały edukacyjne (oprócz niniejszego przewodnika również krótkie filmy edukacyjne oraz infografiki i zbiór publikacji) pomocne w przygotowaniu do rozmowy.

Dostępne będą także materiały promocyjne, które można przestać władarzom i lokalnym organizacjom, w celu zachęcenia do realizacji porady. Sukcesywnie będziemy też zamieszczać podsumowania i aktualności.

Nie musisz mieć wiedzy eksperckiej!

Chcemy, aby rozmowy o ubóstwie energetycznym toczyły się w oparciu o dostępną wiedzę. Jednocześnie wiemy, że niewiele osób dysponuje danymi czy statystykami związanymi z zagadnieniem energii i ubóstwa energetycznego.

Dlatego przygotowaliśmy materiały, które mają pomóc zrozumieć to zagadnienie i uzyskać podstawowe informacje.

Zachęcamy do przeczytania szczególnie drugiej części niniejszego przewodnika poświęconej zjawisku ubóstwa energetycznego.

Natomiast na stronie projektu www.naradaoenergii.pl znajduje się więcej materiałów, m.in.:

- sprawdzone informacje, raporty dotyczące diagnozy problemu;
- inspirujące rozwiązania, dobre praktyki;
- źródła informacji o dostępnych w Polsce programach wsparcia;
- informacje, gdzie organizowane są porady lokalne.

Strona będzie zasilana informacjami w trakcie projektu — zachęcamy do śledzenia jej na bieżąco.

1.4. Dlaczego warto wziąć udział w naradach?

Coraz częściej tym, co łączy różne grupy Polaków, jest nie to, czego wspólnie pragną, ale raczej to, do kogo wspólnie czują niechęć (...). Na tym nie da się budować. (...) Koniecznie musimy znaleźć metodę, przestrzeń i energię na formułowanie wspólnych postulatów i marzeń; metodę szerokiego, wspólnego namysłu nad tym, co wspólne.¹

Narada obywatelska o kosztach energii jest taką właśnie próbą znalezienia przestrzeni do rozmowy łączącej różne perspektywy. I ważny jest tu zarówno temat, szczególnie palący w obecnej sytuacji geopolitycznej, jak i przyjęta metoda rozmowy: oddolnej, sąsiedzkiej, o lokalnych sprawach, ale wiodącej ku ogólnokrajowym konkluzjom. W Fundacji Stocznia głęboko wierzymy, że warto jest rozmawiać ponad podziałami, ponieważ tego wymagają wyzwania, z którymi musimy się obecnie mierzyć. Ubóstwo energetyczne jest jednym z wielu tematów, z którymi trzeba się zmierzyć tu i teraz. Liczymy, że rozpoczęta przez nas narada będzie sposobem na sprawdzenie, czy umiemy w inny sposób dyskutować o ważnych społecznie sprawach. A takich, którymi pilnie trzeba się zająć, jest więcej - dostęp do usług publicznych, reformy w służbie zdrowia, solidarność międzypokoleniowa, bezpieczeństwo, wolność osobista, edukacja, praca, ochrona środowiska...

Już teraz wiele spraw odwlekanych jest zbyt długo. (...) Odraczanie owych poszukiwań do momentu jakiegoś domniemanego nowego początku jest nieroztropne. Owszem, niektóre zmiany wymagają zasadniczej politycznej rekonfiguracji, ale z pewnością nie wszystkie. Niektóre propozycje działań (szczególnie na poziomie lokalnym i szczególnie te, które opierają się na społecznej samoorganizacji) wręcz trzeba uruchamiać niezwłocznie (...).¹

Wierzymy, że to możliwe. Nie czekajmy aż ktoś wymyśli za nas najlepsze rozwiązania – pomyślmy, co sami możemy zrobić dla siebie i innych. Naradźmy się wspólnie!

¹ <https://stocznia.org.pl/wp-content/uploads/2021/06/innypomyslнадemokracje.pdf> (dostęp: 14.03.2022)

CZĘŚĆ II

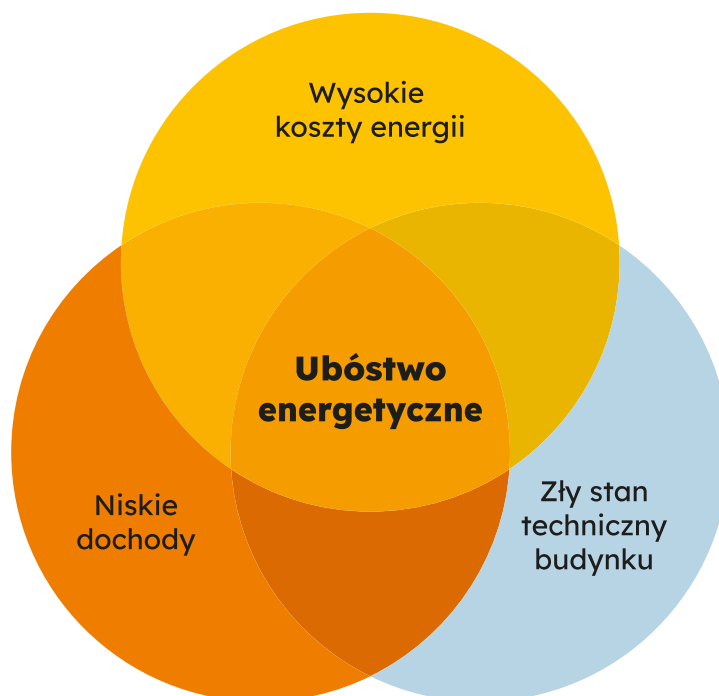
**O kosztach energii
(i zjawisku ubóstwa
energetycznego)**

I 2.1. Wprowadzenie

Ubóstwo energetyczne to sytuacja, w której nie jesteśmy w stanie ogrzać mieszkania i w wystarczającym stopniu korzystać z urządzeń elektrycznych. Jest to problem, który dotyka bezpośrednio aż 10% polskiego społeczeństwa, a pośrednie konsekwencje tego zjawiska — zła jakość powietrza czy obciążenie systemu ochrony zdrowia — dotyczą zdecydowanie szerszej grupy osób w Polsce.

Ubóstwo energetyczne powstaje na styku niskich dochodów, wysokich wydatków na energię i złego stanu technicznego budynku. Z problemem tym mierzą się przede wszystkim osoby mieszkające w starych domach jednorodzinnych ogrzewanych indywidualnie. Jest też bardziej dotkliwy wśród emerytów i osób z niskimi dochodami.

Wykres 1. **Ubóstwo energetyczne.**

Ryzyko ubóstwa energetycznego dotyczy głównie mieszkańców obszarów wiejskich i małych miejscowości. Jest jednak również problemem w dużych miastach, gdzie dotyka przede wszystkim mieszkańców starych budynków niepodłączonych do sieci ciepłowniczej, ogrzewanych indywidualnie: piecami na węgiel lub za pomocą grzejników elektrycznych.

Rozwiązując problem ubóstwa energetycznego, musimy w pierwszej kolejności zapewnić dostęp do energii, która będzie tania, czysta i oparta na zrównoważonych źródłach. Można to po części osiągnąć, np. inwestując w ocieplenie budynku i bardziej efektywne źródło ciepła. Dla osób dotkniętych problemem ubóstwa energetycznego takie inwestycje są możliwe tylko przy zapewnieniu odpowiedniej pomocy. Potrzebne są przede wszystkim programy wsparcia efektywności energetycznej i — uzupełniająco — działania podnoszące świadomość korzystania z energii, takie jak rzetelne informowanie o standardowym zużyciu energii przez sprzęty w każdym gospodarstwie domowym.

2.2. Czym jest ubóstwo energetyczne?

Dziesięć procent gospodarstw domowych¹ w Polsce (czyli ponad milion rodzin) jest dotkniętych problemem ubóstwa energetycznego. Analizowanie tej kwestii w perspektywie całych gospodarstw domowych jest ważne, ponieważ problemy związane ze zbyt wysokimi kosztami energii i ich konsekwencje dla komfortu życia dotyczą w jednakowym stopniu wszystkich osób mieszkających wspólnie. Ubóstwo energetyczne ma różne oblicza. Przyjrzenie się konkretnym przykładom pozwala lepiej zrozumieć istotę i przyczyny.

To małżeństwo na emeryturze, które ma niewielki dochód i znikome oszczędności. Przez lata nie mieli oni pieniędzy, żeby zainwestować w remont mieszkania: wymianę okien i pieca kaflowego na węgiel, który wciąż służy jako źródło ogrzewania mieszkania. To też Pani Anna, która mieszka w wynajmowanym mieszkaniu z dwójką małych dzieci. W domu jest zimno, okna są nieszczelne, na ścianach jest wilgoć. Pani Anna korzysta z ogrzewania gazowego tylko w tych porach dnia, gdy dzieci są w domu, bo w przeszłości zdarzało się jej zalegać z rachunkami, a obecnie spłaca ten dług. To Pan Jerzy, który mieszka w domu na wsi. Pracuje, ale jego dochody są sezonowe, a brak stabilizacji powoduje, że trudno mu wiązać koniec z końcem. Żeby zapłacić za opał, często rezygnuje z innych podstawowych wydatków, takich jak wizyty u lekarza. To także młode małżeństwo, które mieszka z córką z niepełnosprawnością w domu, na którego zakup zaciągnęli kredyt hipoteczny. Ze względu na stan zdrowia córki rodzina musi przez cały czas dbać o utrzymanie w domu ciepła, nie tylko zimą. Małżeństwo chciałoby zainwestować w poprawę komfortu cieplnego i zmniejszyć zużycie energii w domu, ale obecnie nie mają na to pieniędzy².

Badacze i przedstawiciele instytucji, którzy mierzą się z próbą zdefiniowania problemu ubóstwa energetycznego w Polsce, najczęściej wykorzystują wskaźnik Wysokich Kosztów, Niskich Dochodów. Mówi on o tym, że jako ubogie energetycznie traktujemy gospodarstwo domowe, które ma niski dochód i ponosi wysokie, wymagane wydatki na energię. Tę definicję przyjmujemy też na potrzeby tego przewodnika i projektu.

Co ważne, ubóstwo energetyczne często pokrywa się z ubóstwem dochodowym, ale nie zawsze. Wspominamy o tym dlatego, że nierzadko te dwa zjawiska są łączone i rozumiane jako tożsame, a tak nie jest (co uwidacznia przykład małżeństwa z dzieckiem z niepełnosprawnością, opisany powyżej). Część rodzin w Polsce może nie być w stanie zaspokoić swoich potrzeb energetycznych, mimo że ich dochody są wyższe niż próg ubóstwa. W praktyce oznacza to, że takie rodziny znaczną część dochodów przeznaczają na opłacenie kosztów ogrzewania. Często też rezygnują z niezbędnych zakupów, by móc zapłacić za energię, lub kupują najtańszy i niskiej jakości opał. Innymi objawami ubóstwa energetycznego mogą być zbyt słabo ogrzane i zimne mieszkanie albo zaległości w opłatach za energię.

Inne miary ubóstwa

Uznaje się, że gospodarstwo domowe jest ubogie energetycznie, jeśli wydatki te przekraczają próg 10% w stosunku do dochodu do dyspozycji. Taka definicja jest przystosowana do warunków mieszkaniowych i ekonomicznych w Wielkiej Brytanii i nie jest właściwa do wprowadzenia w Polsce. Można stosować również subiektywną ocenę ubóstwa w postaci deklarowanego przez mieszkańców komfortu cieplnego lub częstości powstawania zaległości na rachunkach. Każda z definicji oraz wskaźniki mają zalety i wady. W wyniku kompromisu między badaczami problemu i administracją najczęściej stosowaną definicją (również ustawową) jest ta zaproponowana w przewodniku. Szczegółowy proces oceny wskaźników oraz wad i zalet ich stosowania w Polsce został opisany w publikacji: „Definiowanie i pomiar ubóstwa energetycznego w Polsce” (Instytut Badań Strukturalnych, 2019).

Wymagane wydatki na energię

Przez wymagane wydatki na energię rozumiemy takie wydatki, które gospodarstwa domowe o podobnej charakterystyce (tzn. mieszkające w podobnym budynku, korzystające z podobnego źródła ciepła itp.) ponoszą na energię. Dzięki temu jako ubogie energetycznie identyfikujemy takie gospodarstwa domowe, które wydają na energię i ogrzewanie budynku więcej, niż szacunkowo powinny.

¹ Gospodarstwo domowe, czyli osoby, które mieszkają razem i wspólnie się utrzymują. Nie ma znaczenia, czy osoby te są ze sobą spokrewnione. W niniejszym przewodniku używamy zamiennie sformułowań „rodzina” i „gospodarstwo domowe”.

² Opis nie dotyczy prawdziwych rodzin, oddają jedynie specyfikę zjawiska.

Aby lepiej zrozumieć problem, trzeba poznać jego przyczyny. W przypadku ubóstwa energetycznego są nimi:

1. wysokie koszty energii elektrycznej i ogrzewania,
2. niskie dochody,
3. zły stan techniczny budynku.

Koszty energii

Koszty oświetlenia i ogrzewania to koszty energii, czyli należności powstające w związku z korzystaniem przez gospodarstwa domowe z energii elektrycznej i ciepła. W opracowaniu zaliczamy do nich koszty ogrzewania (pomieszczeń i wody), oświetlenia i użytkowania innych urządzeń elektrycznych.

Niskie dochody

Jako granicę niskiego dochodu przyjmujemy dochód równy lub niższy od dochodu 30% najmniej zarabiających gospodarstw domowych w Polsce.

Zły stan techniczny budynku (niska efektywność energetyczna)

Zły stan techniczny budynku, przeciekający dach, wilgoć i grzyb czy brak właściwej izolacji to czynniki wpływające na efektywność energetyczną budynku. Jest to standard określający ilość energii zużywanej do zapewnienia komfortu użytkownika budynku zgodnie z jego przeznaczeniem i przy możliwie najniższym zużyciu energii. Kiedy w przewodniku odnosimy się do złego stanu technicznego budynku, mamy na myśli niską efektywność energetyczną.

2.3. Przyczyny ubóstwa energetycznego

Wysokie koszty energii

To jedna z głównych przyczyn ubóstwa energetycznego. Średnie miesięczne wydatki na energię w Polsce w 2020 r. to 350 zł. Co ważne, podobną kwotę wydają te gospodarstwa domowe, które doświadczają ubóstwa energetycznego, jak i te, które nie zmagają się z tym problemem. Jeżeli jednak zestawimy wydatki na energię z dochodami, to zobaczymy istotne różnice.

Gospodarstwa domowe dotknięte ubóstwem energetycznym wydają na ogrzewanie i oświetlenie domu średnio 40% dochodów, a rodziny nieubogie na ten sam cel przeznaczają średnio 9% swoich dochodów.

Zły stan techniczny budynku

Trzeba pamiętać również o tym, że na wysokie koszty utrzymania wpływają powierzchnia mieszkania oraz stan techniczny zamieszkiwanego budynku. Istotnymi kwestiami są sprawność systemu grzewczego¹ i rodzaj wykorzystywanego paliwa. W tym kontekście ważna jest efektywność energetyczna budynku, czyli cechy, które wpływają na ilość energii niezbędnej do użytkowania budynku. Im lepszy stan techniczny i wyższa efektywność energetyczna budynku i instalacji, tym powinien być on tańszy w utrzymaniu.

Oprócz stanu technicznego, jakości instalacji i powierzchni budynku na koszty wpływają też ceny energii elektrycznej, gazu i ciepła. Ceny energii kształtuje wiele elementów. Po pierwsze, kluczowe są ceny paliw, np. węgla i gazu, na rynku krajowym i międzynarodowym. Po drugie, rachunek za energię zawiera opłaty związane z wykorzystaniem i naprawą sieci energetycznych i grzewczych oraz gazociągów, którymi energia jest dostarczana do odbiorców. Po trzecie, na koszty energii wpływają marże wytwórców energii, podatki, m.in. akcyza i VAT, oraz ceny uprawnień do emisji CO₂. Część opłat za energię przeznaczana jest również na inwestycje w rozwój odnawialnych źródeł energii, zabezpieczenie stabilności dostaw, a także modernizację i budowę elektrowni.

Cena energii elektrycznej

W przypadku energii elektrycznej przedsiębiorstwa energetyczne oferują zróżnicowane taryfy dla odbiorców. Najpopularniejsza jest taryfa jedностrefowa, w której obowiązuje jednakowa stawka za energię przez całą dobę. Sprzedawcy oferują jednak różne rozwiązania. Tańsza energia może być dostarczana np. w nocy lub w weekendy. Jeśli dobrze dopasujemy taryfę do swoich potrzeb, możemy obniżyć rachunki za energię.

Koszt uprawnień do emisji CO₂

EU ETS — europejski system handlu emisjami jest narzędziem polityki klimatycznej UE. System ma zagwarantować obniżanie emisji tam, gdzie koszt takiej obniżki jest najniższy, a wzrost cen emisji dwutlenku węgla ma zapewnić zwrot z inwestycji w czyste technologie. ETS to system cap-and-trade (limitu i handlu emisjami), w którym instalacje objęte systemem mają wyznaczony limit całkowitej emisji gazów cieplarnianych. Limit ten systematycznie maleje, żeby ceny uprawnień zachowały odpowiednią wartość.

¹ System grzewczy to urządzenia lub instalacje służące do wytwarzania i dostarczania ciepła do budynków. Takie źródła ciepła mogą zasilać jeden lub wiele budynków mieszkalnych. Ciepło może być wytwarzane w systemach centralnych przez elektrociepłownie lub ciepłownie i dostarczane siecią ciepłowniczą do budynków, a następnie do instalacji w pomieszczeniach. Tam, gdzie nie ma dostępu do scentralizowanych systemów ciepłowniczych, działają lokalne kotłownie zasilające jeden bądź kilka sąsiadujących budynków. Ciepło może też być wytwarzane na potrzeby pojedynczych mieszkań lub domów. Mówimy wówczas o indywidualnych źródłach ciepła. Tradycyjnie są to kotły (piece) węglowe, olejowe, gazowe albo elektryczne. Nowoczesne systemy pozwalają też na wykorzystanie biomasy, energii słońca (panele solarne na potrzeby ogrzewania wody) lub ziemi i powietrza (pompy ciepła).

Niskie dochody²

Są trzecią przyczyną ubóstwa energetycznego. Rodziny, które w Polsce były dotknięte ubóstwem energetycznym, miały do dyspozycji miesięcznie średnio 1100 zł³.

Dla porównania średni dochód rodzin spoza powyższej grupy wynosił 3170 zł.

Na poziom dochodów w gospodarstwie domowym wpływa wiele czynników. Jednym z najważniejszych jest liczba osób, które pracują, oraz wykonywany przez nie zawód.

Istotne są również miejsce pracy i warunki zatrudnienia oraz wysokość zarobków.

Na poziom dochodów wpływają też takie czynniki, jak wiek, wykształcenie, doświadczenie zawodowe i miejsce zamieszkania. Niski poziom dochodów

w Polsce szczególnie dotyka emerytów i rencistów oraz osoby utrzymujące się ze świadczeń społecznych. Do grupy tej często należą też rodziny, w których są osoby z niepełnosprawnościami, wymagające szczególnej opieki i mające ograniczone możliwości podjęcia pracy.

Niskie dochody powodują, że gospodarstwa domowe nie mogą w pełni zaspokoić potrzeb energetycznych, np. ogrzać domu do komfortowej temperatury. Rodziny w trudnej sytuacji materialnej nierzadko rezygnują z zakupu innych dóbr i usług, aby opłacić rachunki za energię. Często też korzystają z niskiej jakości paliw i przestarzałych instalacji i pieców. Niskie dochody utrudniają wyjście z ubóstwa energetycznego. Uniemożliwiają sfinansowanie z własnych środków choćby części niezbędnych inwestycji, np. ocieplenia i modernizacji domu.

² Dochód rodziny określamy za pomocą dochodów ekwiwalentnych, czyli uwzględniamy skład osobowy gospodarstwa domowego. Przy obliczeniach dochodów oraz wydatków gospodarstw domowych stosujemy zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD: oznacza to, że pierwsza osoba dorosła w gospodarstwie domowym otrzymuje wagę 1; 0,5 – dla każdego kolejnego członka gospodarstwa w wieku 14 lat i więcej; 0,3 – dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat.

³ Wartości dla danych dostępnych z ostatniego roku, czyli za 2020 r. Z uwagi na fakt, że wartości średnie dają niepełny obraz, uzupełniamy je o mediany. Mediana to wartość dzieląca dany zbiór na pół. W naszym przypadku mediana dochodów wśród osób dotkniętych ubóstwem energetycznym wynosi 1400 zł. Oznacza to, że połowa osób ubogich energetycznie ma dochód niższy niż 1400 zł, a połowa wyższy niż ta wartość. Mediana dochodu rodziny, która nie jest uboga energetycznie wynosiła 2800 zł.

2.4. Kogo w Polsce dotyka problem ubóstwa energetycznego?

Aby lepiej wyobrazić sobie, kogo faktycznie dotyka problem zbyt wysokich kosztów energii, stworzyliśmy opisy sytuacji czterech rodzin. Wspomnieliśmy o nich na początku tej części przewodnika, podczas definiowania zjawiska ubóstwa energetycznego. Przygotowaliśmy je na podstawie doświadczeń zespołu Instytutu Badań Strukturalnych z pracy terenowej nad problemem ubóstwa energetycznego w Polsce oraz innych badań, które są cytowane w załączniku do niniejszego przewodnika. Nie odnoszą się one do konkretnych osób, ale prezentują typowy obraz sytuacji wśród rodzin zmagających się z omawianą kwestią. Zestawienie czynników ryzyka, charakterystyki występujących problemów i możliwych rozwiązań ma na celu pokazanie typowych przyczyn i skutków ubóstwa energetycznego oraz sposobów na doraźną i systemową pomoc.

**Małżeństwo,
dwie osoby
po siedemdziesiątce,
mieszkają w kamienicy
w miejscowości liczącej
50–100 tys. mieszkańców
w południowej Polsce**

**Samotny rodzic
w wynajętym
mieszkanie
w dużym mieście
w środkowej Polsce**

**Samotna osoba
w domu na wsi
we wschodniej Polsce**

**Małżeństwo z dzieckiem
z niepełnosprawnością,
mieszkające
w domu jednorodzinnym
ogrzewanym węglem
na obrzeżach
dużego miasta
w zachodniej Polsce**

Małżeństwo, dwie osoby po siedemdziesiątce, mieszkają w kamienicy w miejscowości liczącej 50–100 tys. mieszkańców w południowej Polsce

Państwo Załęscy są na emeryturze, mają niewielki dochód i znikome oszczędności. Przez lata nie mieli pieniędzy, żeby zainwestować w remont mieszkania: wymianę okien i pieca kaflowego na węgiel, który wciąż służy jako źródło ogrzewania. W ostatnich latach ich stan zdrowia zaczął się pogarszać. Pan Załęski ma wysokie ciśnienie krwi i jest po udarze, ma problemy z poruszaniem się. W domu trudno jest utrzymać zimną ciepło, bo wiąże się to z koniecznością noszenia węgla na trzecie piętro. Starają się więc utrzymywać niższą temperaturę w mieszkaniu, dogrzewając jedynie kuchnię i salon elektrycznym piecykiem. Płacą wysokie rachunki za prąd i martwią się, czy uda im się je opłacić, zwłaszcza w miesiącach zimowych.

Dzięki pomocy ze strony administratora budynku wspólnota mieszkańców złożyła wniosek o pożyczkę na remont kamienicy ze środków urzędu marszałkowskiego. Pożyczka ma niskie i stałe oprocentowanie oraz jest rozłożona na 20 lat. Inwestycja, dzięki pożyczce, objęła dodatkową izolację kamienicy, wymianę okien oraz przyłączenie budynku do sieci ciepłowniczej. W opracowaniu dokumentacji wspólnota otrzymała wsparcie od ekodoradcy, który pomógł w wypełnianiu wniosku. Po remoncie ich mieszkanie jest łatwiejsze do ogrzewania. Po zakończeniu prac remontowych państwo Załęscy są w stanie ogrzać dom do wyższych temperatur, a ich rachunki są niższe, ponieważ nie muszą używać ogrzewania elektrycznego. Teraz, gdy w domu jest ciepło, Pan Załęski jest mniej narażony na ryzyko nadciśnienia i kolejnego udaru.

CZYNNIKI RYZYKA

Niska efektywność energetyczna budynku, niskie dochody, stary, wielorodzinny dom niepodłączony do miejskiej sieci ciepłowniczej.

PROBLEMY

Ograniczone możliwości finansowe, brak wiedzy na temat programów wsparcia, niechęć części mieszkańców do angażowania się w inwestycje, problemy własnościowe.

ROZWIĄZANIA

Zaangażowanie i pomoc ze strony wspólnoty mieszkaniowej, zakładu gospodarowania nieruchomościami, sąsiadów, organizacji pozarządowych lub pracowników gminy/miasta (energetyków gminnych, ekodoradców) w wypełnianiu wniosków o dofinansowanie i pomoc w realizacji inwestycji.

Samotny rodzic w wynajętym mieszkaniu w dużym mieście w środkowej Polsce

Pani Anna mieszka w wynajmowanym mieszkaniu z dwójką małych dzieci. W domu jest zimno, okna są nieszczelne, na ścianach jest wilgoć. Uruchamia ogrzewanie gazowe tylko w tych porach dnia, gdy dzieci są w domu, bo w przeszłości zdarzało się jej zalegać z rachunkami, a obecnie spłaca ten dług. Z tego powodu czasami zakłada dodatkowe warstwy ubrań w ciągu dnia, aby się ogrzać, zamiast włączać ogrzewanie. Często też ogranicza się w codziennych zakupach, żeby przy niewysokich zarobkach móc opłacić czynsz i rachunki za prąd i gaz. Jedno z dzieci ma astmę, która nasila się w mroźne dni. Zimą dziecko musi regularnie używać inhalatora, aby ułatwić sobie oddychanie.

Pani Anna jest zdania, że nie ma kontroli nad temperaturą w domu, ponieważ nie może sobie pozwolić na remont ani wynajęcie mieszkania w lepszym stanie. Ten dodatkowy stres negatywnie wpływa na jej zdrowie psychiczne.

Z powodu trudnych warunków mieszkaniowych pani Anna składa wniosek o przyznanie mieszkania zarządzanego przez miasto. Po pozytywnym rozpatrzeniu sprawy przez samorząd przeprowadza się do nowego budynku miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego, który jest podłączony do sieci ciepłowniczej. Czynsz jest poniżej stawki rynkowej, co zmniejsza miesięczne opłaty. W nowym mieszkaniu jest cieplej, a koszty ogrzewania są o wiele niższe. Dodatkowe pieniądze pani Anna może teraz wydać na inne cele – ubrania, lepszej jakości jedzenie dla siebie i dzieci. Objawy astmy jej dziecka jest teraz łatwiej kontrolować, gdy w domu jest ciepło.

CZYNNIKI RYZYKA	Brak dostępu do mieszkania z podłączeniem do sieci ciepłowniczej, niskie i zmienne dochody.
PROBLEMY	Brak możliwości przekonania właściciela mieszkania do podjęcia remontu i usprawnień, ograniczone możliwości finansowe samorządów, wydłużona lista osób oczekujących na przydział mieszkania komunalnego.
ROZWIĄZANIA	Zmiana mieszkania w starym budynku z wadami budowlanymi i ogrzewaniem gazowym na mniejsze mieszkanie z dostępem do sieci ciepłowniczej lub współdzielenie domu z innymi osobami.

Samotna osoba w domu na wsi we wschodniej Polsce

Pan Jerzy mieszka w czteropokojowym domu na wsi. Pracuje, ale jego dochody są sezonowe, a brak stabilizacji powoduje, że trudno mu wiązać koniec z końcem. Żeby zapłacić za opał, często rezygnuje z innych podstawowych wydatków, takich jak wizyty u lekarza specjalisty. Dom jest trudny do ogrzania (piec kaflowy), więc stara się utrzymywać ciepło w głównej części mieszkalnej, a w pozostałych pokojach jest zimno. Sąsiedzi skarżą się na to, że jego piec dymi i zanieczyszcza powietrze. Pomimo tego, że chciałby korzystać z opału i pieca lepszej jakości, to nie stać go na to.

Pan Jerzy otrzymał kredyt na preferencyjnych warunkach do pokrycia wkładu własnego inwestycji oraz wsparcie w ramach programu Czyste Powietrze i ulgę termomodernizacyjną, co pozwoliło wyremontować dom i zainstalować piec o lepszej efektywności energetycznej. Teraz jest w stanie ogrzać cały dom do komfortowej temperatury. Gdy rachunki za opał stanowią mniejszą część wydatków, może pokryć koszty energii nawet w miesiącach, w których jego dochód jest niższy. Nie musi też rezygnować z innych zakupów.

CZYNNIKI RYZYKA

Zmienne dochody, niska efektywność energetyczna budynku, mało efektywne źródło ciepła.

PROBLEMY

Ograniczone możliwości finansowe, niskie dochody.

ROZWIĄZANIA

Wsparcie inwestycyjne i poprawa jakości zamieszkiwanego budynku, preferencyjny kredyt na pokrycie dodatkowych kosztów, inwestycja w odnawialne źródła energii zmniejszające bieżące koszty utrzymania odpowiedniej temperatury w pomieszczeniach.

Małżeństwo z dzieckiem z niepełnosprawnością, mieszkające w domu jednorodzinnym ogrzewanym węglem na obrzeżach dużego miasta w zachodniej Polsce

Młode małżeństwo mieszka z córką w ich pierwszym domu, na którego zakup zaciągnęli kredyt hipoteczny. Jedna osoba pracuje, a druga zajmuje się córką z niepełnosprawnością, która ma problemy z poruszaniem się. Ze względu na stan zdrowia córki rodzina musi przez cały czas dbać o utrzymanie w domu ciepła, nie tylko zimą. Mają też inne duże potrzeby energetyczne, takie jak zasilanie specjalistycznego sprzętu dla córki oraz częste pranie i suszenie. Małżeństwo chciałoby zainwestować w poprawę komfortu cieplnego i zmniejszyć zużycie energii w domu, ale obecnie nie mają na to pieniędzy. Wysokie zapotrzebowanie na energię i świadomość, że muszą ogrzewać dom nawet poza sezonem grzewczym, powoduje, że martwią się o swoje finanse. Zdają sobie sprawę z tego, że źródło ciepła w ich domu zanieczyszcza powietrze, ale jest to dla nich kwestia drugorzędna.

Małżeństwo wystąpiło z wnioskiem o dofinansowanie początkowych kosztów inwestycyjnych związanych z instalacją pompy ciepła i paneli fotowoltaicznych oraz kredyt na preferencyjnych zasadach. Instalację zapewnia lokalna firma. Po zakończeniu inwestycji będą mogli korzystać z własnej energii produkowanej w przydomowych źródłach, w znacznie mniejszym stopniu czerpiąc energię z sieci.

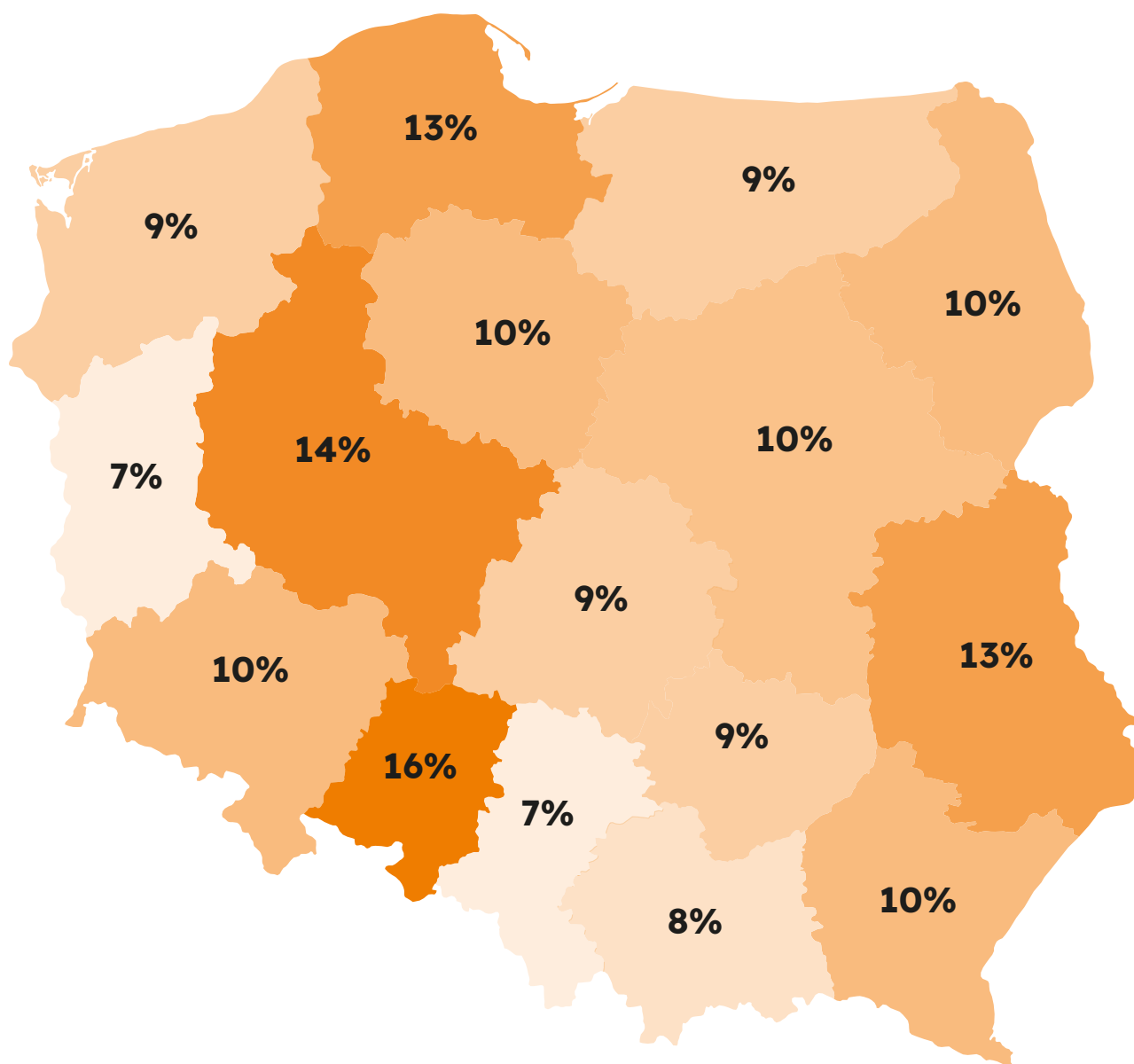
CZYNNIKI RYZYKA	Wysokie potrzeby energetyczne związane ze stanem zdrowia, brak nowoczesnych urządzeń i instalacji energetycznych.
PROBLEMY	Ograniczone możliwości finansowe.
ROZWIĄZANIA	Inwestycje w nowoczesne źródła ogrzewania, produkcja energii na własne potrzeby i ograniczenie zużycia energii z sieci.

10% gospodarstw domowych w Polsce (czyli ponad milion osób) jest dotkniętych problemem ubóstwa energetycznego.

2.5. Gdzie w Polsce problem jest najbardziej dotkliwy?

Przyjrzymy się teraz geografii zjawiska — gdzie występuje i jakie gospodarstwa domowe najczęściej spotyka. Ubóstwo energetyczne jest w Polsce zróżnicowane regionalnie¹. Na północy i wschodzie Polski główne ryzyko jest związane z niskimi dochodami i wyższym niż w pozostałych regionach bezrobociem. Na południu i południowym zachodzie ubóstwo energetyczne jest przede wszystkim związane z charakterystyką budynków. Przeważają tam stare budynki o niskiej efektywności energetycznej, z których wiele ogrzewanych jest indywidualnymi źródłami ciepła (mapa 1).

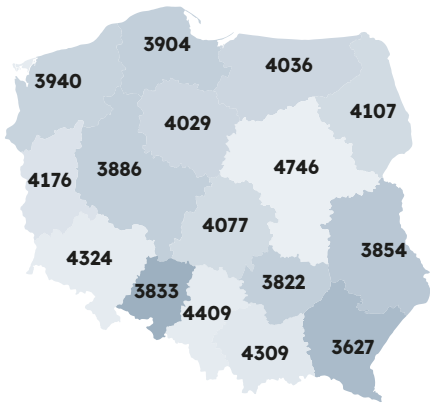
Mapa 1. **Odsetek gospodarstw dotkniętych ubóstwem energetycznym.**

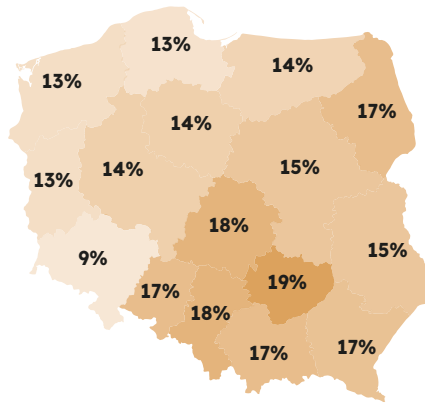
¹ Wszystkie dane pochodzą z 2020 r. Są to ostatnie dostępne dane w momencie publikacji (2022). Obliczeń dokonaliśmy na podstawie Badań Budżetów Gospodarstw Domowych opracowanego przez Główny Urząd Statystyczny.

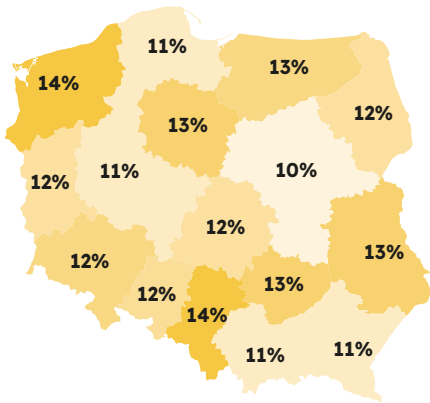
Mapa 2. **Dochody gospodarstwa pomniejszone o wydatki na energię (PLN).**

Mapa 3. **Budynki starsze niż z 1980 roku.**

Mapa 4. **Niezarobkowe źródła dochodów.**

Na mapie 2. przedstawiona jest kwota w złotych, która pozostaje po opłaceniu kosztów energii w przeciętnym gospodarstwie. Im jest ona niższa, tym większa jest skala problemu ubóstwa energetycznego.

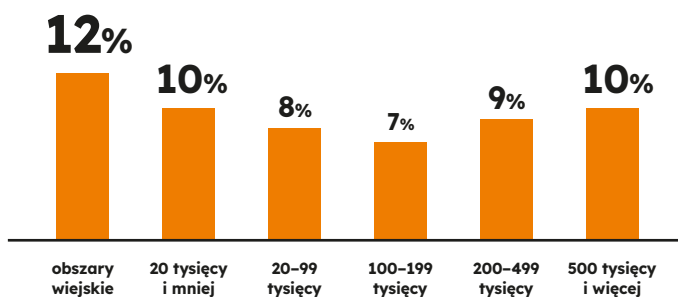
Koszt energii są szczególnie wysokie w budynkach zbudowanych przed 1980 rokiem. Na mapie 3. przedstawiony jest odsetek takich budynków w każdym województwie.

Największa skala problemu ubóstwa energetycznego występuje w gospodarstwach emerytów, rencistów i osób pobierających zasiłki. Odsetek takich gospodarstw przedstawiony jest na mapie 4.

Na ubóstwo energetyczne najbardziej narażeni są mieszkańcy wsi i małych miast (poniżej 20 tys. mieszkańców). Jest to związane z przeważającą tam zabudową jednorodziną. Często są to stare domy o bardzo dużej powierzchni, a im większa powierzchnia budynku, tym wyższe koszty ogrzewania lub ryzyko, że budynek nie jest właściwie ogrzany i mieszkańcy nie mają zapewnionego komfortu cieplnego.

Jednak w dużych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców) problem też występuje – ubóstwo energetyczne dotyka aż 10% mieszkańców największych miast w Polsce. Najczęściej z tym problemem zmagają się lokatorzy starych kamienic i budynków komunalnych niepodłączonych do sieci ciepłowniczej. Nagminnym rozwiązaniem jest wówczas dogrzewanie mieszkania piecykami elektrycznymi, co znacznie zwiększa koszty ogrzewania.

Wykres 2. **12 proc. wszystkich mieszkańców wsi jest uboga energetycznie.**

I 2.6. Skutki

Jakość powietrza

Ubóstwo energetyczne ani indywidualne źródła ciepła nie są jedyną przyczyną słabej jakości powietrza w Polsce. Bardzo ważnym negatywnym czynnikiem, który znacznie pogarsza jakość powietrza i powoduje smog są zanieczyszczenia z samochodów. Polska ma szóstą co do wielkości i jedną z najstarszych flot samochodowych w całej Europie. Dlatego rozwiązanie problemu ubóstwa energetycznego przyczyni się do poprawy jakości powietrza w Polsce, ale nie rozwiąże całkowicie problemu smogu.

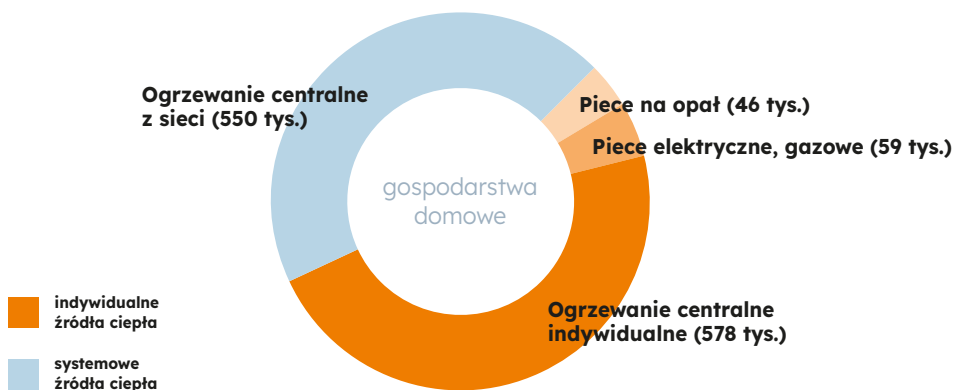
Ubóstwo energetyczne szczególnie dotyka gospodarstw domowych, które wykorzystują indywidualne źródła ciepła.

Z 6 milionów takich gospodarstw około 600 tys. jest dotknięta problemem ubóstwa energetycznego.

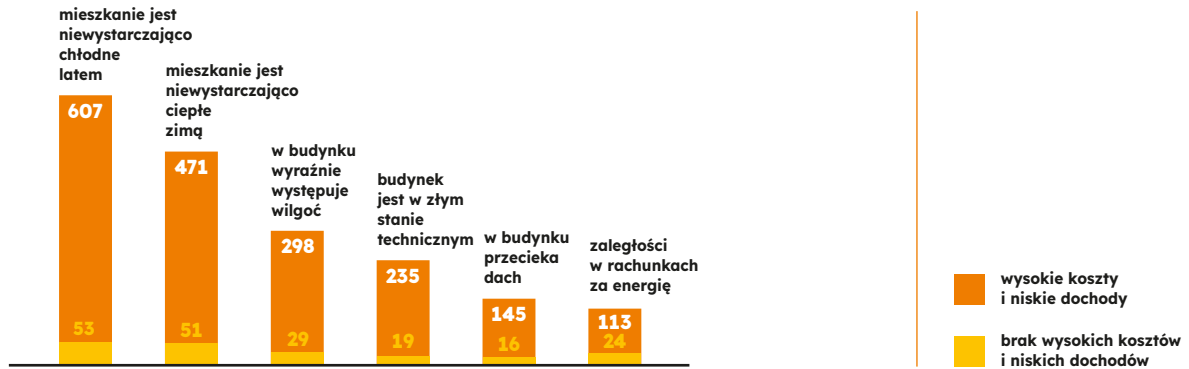
Najczęstszymi skutkami ubóstwa energetycznego są niska jakość życia, zły stan zdrowia fizycznego i psychicznego oraz zanieczyszczenie powietrza. W Polsce blisko połowa gospodarstw domowych korzysta z indywidualnych źródeł ciepła, np. pieców i kominków, w których spalany jest węgiel lub drewno. Z indywidualnych źródeł ciepła w Polsce korzystają zarówno mieszkańcy domów jednorodzinnych, jak i mieszkań komunalnych o niewielkiej powierzchni. Z 6 mln gospodarstw domowych, które wykorzystują indywidualne źródła ciepła, ok. 600 tys. jest dotknięta problemem ubóstwa energetycznego. Brak możliwości wymiany przestarzałych pieców na węgiel i drewno powoduje, że problem ubóstwa energetycznego przyczynia się do pogorszenia jakości powietrza w Polsce. W ten sposób pośrednie skutki problemu ubóstwa energetycznego są odczuwane przez znacznie większą liczbę mieszkańców Polski, którzy są narażeni na negatywne skutki smogu.

Dodatkowo przestarzałe piece i instalacje elektryczne mogą zagrażać bezpieczeństwu domowników i ich sąsiadów. Z tego powodu dochodzi do coraz większej liczby pożarów w Polsce, częstsze są zatrucia czadem i wybuchy gazu. Niebezpieczne może być też korzystanie z rozwiązań doraźnych, takich jak butle gazowe czy przenośne grzejniki elektryczne. Instalacje elektryczne w starych budynkach często nie są dostosowane do intensywnego użytkowania. W takiej sytuacji korzystanie z ogrzewania elektrycznego lub wentylatorów powoduje przeciążanie sieci, a w ekstremalnym przypadku pożar.

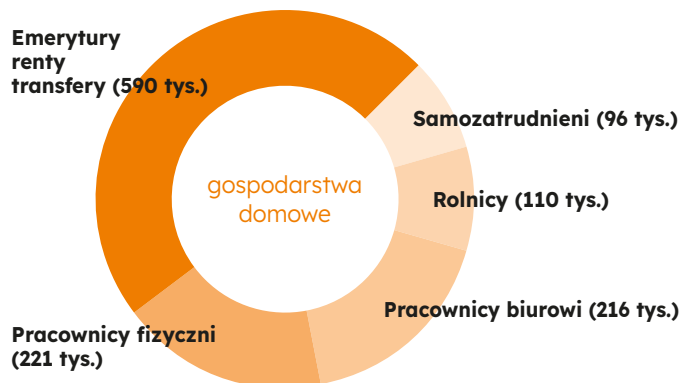
Wykres 2. Rodzaje ogrzewania w gospodarstwach ubogich energetycznie.

Bezpośrednie konsekwencje ubóstwa energetycznego znacząco pogarszają zdrowie i obniżają jakość życia. Domy osób dotkniętych problemem ubóstwa energetycznego w niewielkim stopniu chronią mieszkańców przed zimą lub upałem. W ich mieszkaniach często przecieka dach, występuje wilgoć, a drzwi i okna są nieszczelne. Zimą trudno jest ogrzać mieszkanie do komfortowej temperatury, a latem źle izolowane budynki zbyt szybko się nagrzewają. Konieczność ogrzewania i chłodzenia budynku powoduje, że wydatki na ogrzewanie zimą są zastępowane opłatami za prąd wykorzystywany do chłodzenia mieszkania latem. Dlatego warunki mieszkaniowe osób dotkniętych problemem ubóstwa energetycznego są zdecydowanie gorsze niż tych, które mogą zaspokoić swoje potrzeby energetyczne.

Wykres 3. **Dotknięci ubóstwem energetycznym żyją w złych warunkach.**

Ogrzanie mieszkania tak, żeby nie było zimne, jest szczególnie uciążliwe dla osób starszych i schorowanych. Dbanie o temperaturę w mieszkaniu ogrzewanym piecem na węgiel lub drewno wymaga czasu i wysiłku fizycznego: trzeba sprawdzać temperaturę w dzień i w nocy, czyścić piec i nosić opał. Nie każdy jest w stanie sobie z tym poradzić.

Wykres 4. **Główne źródło utrzymania w gospodarstwach ubogich energetycznie.**

Ubóstwo energetyczne wiąże się nie tylko ze złymi warunkami mieszkaniowymi, ale też z pogorszeniem stanu zdrowia. Zimny i zagrzybiony dom to większe ryzyko problemów z poruszaniem się (ból stawów, mięśni, reumatyzm), chorób płuc, i problemów z oddychaniem (astma, niewydolność oddechowa) i chorób serca (nadciśnienie, miażdżyca). Ogrzewanie domu piecem na węgiel i drewno dodatkowo zwiększa obciążenie płuc z powodu zapylenia i zanieczyszczenia powietrza. Ubóstwo energetyczne najbardziej obciąża zdrowie osób starszych, które mieszkają w starych i źle ocieplonych budynkach, ogrzewanych piecami na węgiel i drewno. W takiej sytuacji skumulowane są wszystkie czynniki negatywnie obciążające zdrowie.

To problemy społeczne, obok których nie sposób przejść obojętnie. Ich skala i dojmujący charakter wymagają systemowych rozwiązań, nad którymi chcemy pracować w ramach projektu „Narada obywatelska o kosztach energii”. Pierwszym krokiem jest stworzenie katalogu propozycji, które mogą przyczynić się do rozwiązania problemu.

I 2.7. Rozwiązania

Ubóstwo energetyczne można ograniczać, działając na wielu polach. Odpowiednie rozwiązania są potrzebne, by usuwać przyczyny, ale też wspierać osoby, których ten problem dotyka. Dlatego opracowaliśmy zestaw kilkudziesięciu rozwiązań dla różnych osób, grup i instytucji. Podzieliliśmy je na cztery poziomy, przechodząc od działań do wdrożenia indywidualnie, lokalnych, następnie przez samorządy i poziom regionalny aż po rozwiązania krajowe. Wskazujemy też:

- inwestycje poprawiające stan techniczny budynków;
- wsparcie na co dzień, które przy pomocy małych środków pozwala doraźnie ograniczyć skutki problemu;
- informacje o rozwiązaniach pomagających obniżyć koszty energii;
- wsparcie administracyjne, czyli działania, które mogą pomóc samorządom i rządowi w zmniejszaniu skali ubóstwa energetycznego.

Dla każdego rozwiązania podaliśmy podstawowe informacje i sposób działania. Lista może służyć jako wskazówka w planowaniu działań dopasowanych do konkretnych przypadków. Niektóre rozwiązania opierają się na istniejących w 2022 r. programach wsparcia.

W ramach projektu „Narada obywatelska o kosztach energii” zachęcamy do rozmów na temat zebranych przez nas rozwiązań, ale także do proponowania nowych.

DZIAŁANIA LOKALNE

Rozwiązanie	Dla kogo?	Co można osiągnąć?	Jakie są ryzyka?	Gdzie uzyskać wsparcie finansowe?	Typ rozwiązania	Trudność	Czasochłonność
Wymiana źródła ciepła Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii	Gospodarstwa domowe Wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, poprawa jakości życia i zdrowia	Umiarkowanie wysokiego kosztu realizacji przedsięwzięcia, możliwy wzrost kosztów ogrzewania w przypadku braku równoległych działań z zakresu poprawy efektywności energetycznej budynku	Dotacje i pożyczki z rządowego programu „Czyste Powietrze” i „Stop Smog”, ulga termomodernizacyjna Niskooprocentowane pożyczki na poprawę efektywności energetycznej, oferowane przez banki ze wsparciem regionalnych programów operacyjnych Gminne programy dotacji do wymiany pieców na rozwiązania ekologiczne Dotacja z programu „Mój prąd” Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska	Inwestycja	Średnie	Średnia
Termomodernizacja i remont	Gospodarstwa domowe Wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, poprawa jakości życia i zdrowia	Wysoki koszt realizacji przedsięwzięcia, skomplikowana procedura przyznawania wsparcia inwestycyjnego	Premia termomodernizacyjna Banku Gospodarstwa Krajowego Dotacje i pożyczki z rządowego programu „Czyste Powietrze”, „Stop Smog” Ulga termomodernizacyjna	Inwestycja	Trudne	Długa
Drobne usprawnienia: - uszczelnianie okien, drzwi - wymiana żarówek na energooszczędne - montaż inteligentnych termostatów - zakup i transport opału dobrej jakości	Gospodarstwa domowe Sąsiedzi Wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe Organizacje pozarządowe	Poprawa jakości życia	Brak zaplecza instytucjonalnego zobowiązującego do podejmowania działań, zależny od decyzji danej grupy włączonej w prace (interesariuszy), od środków własnych i organizacji, działanie doraźne, które w istotny sposób nie ogranicza skali ubóstwa energetycznego	Wsparcie organizacyjne reprezentantów instytucji pośrednich: pracowników opieki społecznej, doradców energetycznych, rzeczników praw konsumenta, gminnych energetyków	Wsparcie na co dzień	Średnie	Krótko
Edukacja: - Edukacja w zakresie poprawnego sposobu spalania opału - konieczności przeglądów kominiarskich - jasne wytłumaczenie zasad programów inwestycyjnych - pomoc w wypełnieniu wniosku o dofinansowanie - wyjaśnienie zasad uchwał antysmogowych - korzyści z poprawy jakości powietrza	Sąsiedzi Wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe Organizacje pozarządowe Pracownicy ośrodka opieki społecznej Doradcy energetyczni Energetycy gminni Lokalni liderzy opinii Ochotnicza Straż Pożarna	Zwiększenie świadomości na temat problematyki ubóstwa energetycznego, wygenerowanie pomysłów i mobilizacja do podejmowania kolejnych, bardziej skomplikowanych działań	Brak zaplecza instytucjonalnego zobowiązującego do podejmowania działań, zależny od decyzji danej grupy włączonej w prace (interesariuszy), od środków własnych i organizacji, działanie doraźne, które nie ogranicza skali ubóstwa energetycznego, ani nie poprawi jakości życia i zdrowia osób w ubóstwie	Miejskie programy dla NGO / NFOSiGW: Edukacja ekologiczna, prowadzona przy udziale wykwalifikowanych strażaków, strażników miejskich i kominiarzy na temat właściwych rodzajów opału i sposobu spalania oraz rzetelne wskazywanie przykładów korzyści z wymiany źródła ciepła podczas wydarzeń lokalnych, funkcjonowania poszczególnych rodzajów instalacji (np. pompy ciepła, paneli fotowoltaicznych etc.) Utworzenie otwartego, stałego punktu w urzędzie gminy/powiatu, w którym udzielane byłyby informacje dotyczące możliwości poprawy efektywności energetycznej / wymiany źródeł ciepła etc. (np. pokój Wydziału/Referatu Ochrony Środowiska w urzędzie gminy)	Edukacja i informacja	Średnie	Krótko

DZIAŁANIA SAMORZĄDOWE

Rozwiązanie	Dla kogo?	Co można osiągnąć?	Jakie są ryzyka?	Gdzie uzyskać wsparcie finansowe?	Typ rozwiązania	Trudność	Czasochłonność
Remont zasobów komunalnych	Urząd Gminy / Urząd Miasta	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, poprawa jakości życia i zdrowia	Wysokie koszty inwestycyjne, zadłużenie i odpowiedzialność zbiorowa mieszkańców za długi jednego lokatora; niekiedy skomplikowana sytuacja własnościowa i prawna	Dotacje z funduszy UE	Inwestycja	Trudne	Długa
Mieszkania socjalne dla osób w najtrudniejszej sytuacji	Urząd Gminy / Urząd Miasta	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, poprawa jakości życia i zdrowia.	Wysokie koszty inwestycyjne, skomplikowana procedura inwestycyjna i administracyjna	Dotacje z funduszy UE	Inwestycja	Trudne	Długa
Podłączenie do sieci centralnego ogrzewania	Urząd Gminy / Urząd Miasta	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, poprawa jakości życia i zdrowia.	Wysokie koszty inwestycyjne, skomplikowana procedura inwestycyjna i administracyjna, możliwy wzrost kosztów ogrzewania, niekiedy brak wpływu na politykę spółek komunalnych	Dotacje z funduszy UE	Inwestycja	Trudne	Długa
Rozwój lokalnych rozwiązań energetycznych jak wspólne spalarnie odpadów	Urząd Gminy / Urząd Miasta	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, poprawa jakości życia i zdrowia.	Wysokie koszty inwestycyjne, skomplikowana procedura inwestycyjna i administracyjna, możliwy wzrost kosztów ogrzewania, niekiedy brak wpływu na politykę spółek komunalnych	Dotacje z funduszy UE	Inwestycja	Trudne	Długa
Zgłoszenie gminy do programu „Stop Smog” i realizacja programu na terenie gminy	Urząd Gminy / Urząd Miasta	Łatwiejszy dostęp do finansowania inwestycji w wymianę źródła ciepła i zwiększenie efektywności energetycznej	Wysoki koszt realizacji inwestycji, skomplikowana procedura administracyjno-prawna, konieczność zidentyfikowania potencjalnych beneficjentów przed podjęciem inwestycji		Finansowanie	Trudne	Długa
Wypłacanie zasiłków i dodatków	Urząd Gminy / Urząd Miasta Pracownicy ośrodka opieki społecznej	Poprawa jakości życia, zdrowia, zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza	Pomoc doraźna nie zmniejsza skali ubóstwa energetycznego, zasiłki często nie są dostosowane do potrzeb osób wykluczonych energetycznie i dochodowo, część jest przyznawana uznaniowo, a ich liczba i wysokość zależy od m.in. od możliwości budżetowych samorządu		Wsparcie finansowe	Średnie	Krótką
Zidentyfikowanie inwestycji, oszacowanie dochodów i wydatków mieszkańców	Urząd Gminy / Urząd Miasta Pracownicy ośrodka opieki społecznej	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, stworzenie rozwiązań, które lokalnie pomogą mieszkańcom najbardziej	Brak zaplecza instytucyjnego i wystarczającej wiedzy, która jest konieczna, żeby zidentyfikować źródła ciepła i zaproponować rozwiązania		Diagnoza, analiza, zbieranie danych	Trudne	Długa
Inwentaryzacja stanu technicznego budynków i źródeł ciepła	Urząd Gminy / Urząd Miasta Pracownicy ośrodka opieki społecznej Doradcy energetyczni Energetycy gminni Ochotnicza Straż Pożarna Straż Miejska / Ekopatrol Kominiarze	Lepsza wiedza dotycząca najpilniejszych potrzeb i problemów społeczności lokalnej	Brak zaplecza instytucyjnego i wystarczającej wiedzy, która jest konieczna, żeby zidentyfikować źródła ciepła i zaproponować rozwiązania		Diagnoza, analiza, zbieranie danych	Średnie	Średnia

DZIAŁANIA REGIONALNE

Rozwiązanie	Dla kogo?	Co można osiągnąć?	Jakie są ryzyka?	Gdzie uzyskać wsparcie finansowe?	Typ rozwiązania	Trudność	Czasochłonność
Priorytetowe oraz obowiązkowe podłączanie kamienic do miejskiej sieci ciepłowniczej w ramach programów rewitalizacji	Urząd Marszałkowski	Zmniejszenie skali ubóstwa energetycznego, ograniczenie zanieczyszczenia powietrza, poprawa jakości życia i zdrowia	Wysoki koszt, zadłużenie i odpowiedzialność zbiorowa mieszkańców za długi jednego lokatora, skomplikowana sytuacja własnościowa i prawna, niekiedy brak wpływu na politykę spółek komunalnych		Investycja	Trudne	Długa
Efektywne wykorzystanie środków z Programów „Czyste Powietrze” i „Stop Smog”, a wkrótce też „Ciepłe Mieszkanie”	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Pomoc lokalnym instytucjom i organizacjom w identyfikacji osób w ubóstwie energetycznym, modyfikacja programów tak, żeby odpowiadały lokalnym potrzebom i charakterystyce ubóstwa energetycznego	Wymaga aktywnej współpracy między lokalnymi i regionalnymi instytucjami oraz wiedzy ze strony pracowników administracji na temat szczegółowej regionalnej charakterystyki ubóstwa energetycznego, która nie jest w pełni dostępna, bez przeprowadzenia regionalnych badań zjawiska		Wsparcie inwestycyjne	Średnie	Krótką
Analiza stanu technicznego budynków, określenie skali ubóstwa, propozycja rozwiązań i działań osłonowych, pomoc doradcza	Urząd Gminy / Urząd Miasta	Zwiększenie świadomości na temat problematyki ubóstwa energetycznego, wygenerowanie pomysłów i mobilizacja do podejmowania kolejnych, bardziej skomplikowanych działań	Uzależnienie od finansowania zewnętrznego (granty, konkursy) niekiedy świadzonego przez określone grupy interesów, działanie doraźne, które nie ogranicza skali ubóstwa energetycznego i nie poprawia jakości powietrza ani zdrowia osób w ubóstwie		Informacja i wsparcie inwestycyjne	Łatwe	Krótką
Wprowadzenie wymogu lokalnych konsultacji społecznych i rozwiązań osłonowych dla gmin, które chciałyby wprowadzić całkowity zakaz stosowania paliw stałych	Urząd Marszałkowski	Identyfikacja potrzeb mieszkańców i rozwiązań, które najlepiej odpowiadają tym potrzebom	W konsultacjach społecznych nie zawsze reprezentowane są wszystkie grupy – szczególnie osoby z różnych względów wykluczone. ominięcie ich głosu w debacie może skutkować błędną identyfikacją potrzeb i nietrafnymi rozwiązaniami		Nowe rozwiązanie legislacyjne	Średnie	Krótką
Inicjowanie powstawania powiatowych banków opału (np. sezonowego drewna, pelletu) zwłaszcza dla terenów pozbawionych dostępu do sieci ciepłowniczej	Nadleśnictwo Lasy Państwowe	Zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i poprawa jakości życia osób w ubóstwie	Brak rozwiązania problemu zanieczyszczenia powietrza w pełni, nie doprowadzi do zmniejszenia skali ubóstwa energetycznego		Wsparcie rzeczowe	Łatwe	Krótką

DZIAŁANIA KRAJOWE

Rozwiązanie	Dla kogo?	Co można osiągnąć?	Jakie są ryzyka?	Gdzie uzyskać wsparcie finansowe?	Typ rozwiązania	Trudność	Czasochłonność
Organizacja specjalnego działania na temat ubóstwa energetycznego w ramach konkursu „Edukacja ekologiczna”	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Zwiększenie świadomości na temat problematyki ubóstwa energetycznego, wygenerowanie pomysłów i mobilizacja do podejmowania kolejnych, bardziej skomplikowanych działań	działanie doraźne, które nie ogranicza skali ubóstwa energetycznego i nie poprawia jakości powietrza ani zdrowia osób w ubóstwie	Konkurs celowy NFOŚiGW	Edukacja i informacja	Łatwe	Krótkie
Zmiana zasad programów „Czyste Powietrze” i „Stop Smog”	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Zmiana zasad przyznawania dofinansowania tak żeby odpowiadało problemom osób w ubóstwie energetycznym, w szczególności łatwy dostęp do prefinansowania inwestycji	Wymaga priorytetowego potraktowania ubóstwa energetycznego oraz wiedzy na temat potrzeb i charakterystyki zjawiska w Polsce oraz zmian formalnych w programach i ustawach regulujących programy		Nowe rozwiązania legislacyjne	Średnie	Średnie
Informowanie o alokacji środków pochodzących z ETS	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	Prowadzenie i ustalanie celów dla ambitnej polityki klimatyczno-energetycznej, zaangażowanie w inwestycje w odnawialne źródła energii i dywersyfikację mixu energetycznego w Polsce	Wymaga transparentnego informowania o procesie wydatkowania środków pochodzących z ETS		Informacja	Trudne	Długa
Udostępnienie samorządom bazy danych o źródłach ciepła w budynkach	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	Zwiększenie możliwości systematycznego diagnozowania problemu ubóstwa energetycznego	Wymaga koordynacji działań administracyjnych na szczeblu centralnym i samorządowym		Informacja	Trudne	Długa
Wprowadzenie i zarządzanie systemem doraźnego wsparcia dla osób w ubóstwie energetycznym	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej	Stworzenie kompleksowego systemu wsparcia np. w formie bonu energetycznego, który będzie trafiał do ubogich energetycznie, wspierał realizację celów transformacji energetycznej	Wymaga modyfikacji systemu doraźnych świadczeń dla osób ubogich energetycznie, relatywnie duże nakłady finansowe		Nowe rozwiązania legislacyjne	Średnie	Średnie

ORGANIZATOR

PARTNER GŁÓWNY

**CENTRUM
NAUKI
KOPERNIK**

RADA EKSPERTÓW

O organizatorach „Narady obywatelskiej o kosztach energii”

Od ponad 10 lat tworzymy i wspieramy skuteczne rozwiązania dla problemów społecznych, włączamy obywateli i obywatelki w decydowanie o sprawach publicznych oraz pomagamy organizacjom i samorządom planować i realizować działania społeczne. Rozwijamy i upowszechniamy dobre praktyki, tworzymy narzędzia ułatwiające działalność społeczną, prowadzimy badania społeczne, szkolimy oraz opracowujemy materiały edukacyjne. Z efektów naszych działań korzystają m.in. seniorzy, uczniowie i nauczyciele, lokalne społeczności, aktywiści i urzędnicy samorządowi z całej Polski.

Wierzymy, że najlepsze decyzje są wynikiem otwartej rozmowy. Dlatego staramy się stwarzać wszystkim możliwość udziału w dyskusjach nad ważnymi dla nich sprawami i wpływania na podejmowane decyzje. Wśród zrealizowanych przez nas działań są m.in. wysłuchania publiczne dotyczące Krajowego Planu Odbudowy, narady obywatelskie o edukacji oraz panele obywatelskie w Warszawie i Lublinie.

W projekcie bierze udział rada ekspertów: Instytut Badań Strukturalnych, Forum Energii, Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Fundacja Pole Dialogu, Polski Alarm Smogowy, Client Earth — Prawnicy dla Ziemi, Stowarzyszenie WIOSNA (Szlachetna Paczka), Stowarzyszenie Gmin Polska Sieć „Energie Cités”, Federacja Konsumentów, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych — WRZOS, Federacja FOSA, Instytut Zielonej Gospodarki.

Głównym partnerem jest Centrum Nauki Kopernik.
Projekt wspierany jest przez European Climate Foundation.